

ANTROJI DALIS

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1988 m. spalio mėn. 29 d. / October 29, 1988

Nr. 212 (39)

KERTINĖ
PARAŠTĖ

Išėivija ir Lietuva

The New York Times visą šią savaitę pirmajame savo puslapyje turėjo straipsnius apie Lietuvą. Pirmadienį *Times* dienraštis susijaudinęs stebėjome Gedimino aikštės nuotrauką: minia, katedros fasadas, žibintų šviesos, ratelius šokantieji lietuviai. Antradienį — susimąstęs poetas Sigitas Geda, dailioje Vytauto Maželio nuotraukoje. Lietuva pirmuosiuose didžiosios pasaulio spaudos puslapiuose! Ir ne tik pati Lietuva, o ir lietuviški žodžiai: straipsniai mirga lietuvišku žodžiu Sajūdis, kurį ne vienas Amerikos lietuvis skaito su nuostaba ir nerimu — ar ir jis savo neišverčiama reikšme į Vakarų politinį leksikoną, kaip Sinn Fein, kaip Solidarnosc? Toliau — ketvirtadienio *Times* laidoje Viktoras Nakas, LIC Washingtono skyriaus vedėjas, išreiškia Amerikos lietuvių viltis ir rūpestį dėl Lietuvos, interpretuodamas mūsų dienų įvykius.

Šis žinių srautas apie Lietuvą — tai visiška staigmena ir didžiausiam mūsų optimistams (gal tik vienam ne — Aleksandriui Stromui, kuris jau prieš vienuolika metų kalbėjo apie Sovietų Sąjungos kolonijinės imperijos likvidaciją). Tai, ką mes dabar gyvenam, turėjo pergyventi Amerikos lietuvių apie 1918 metus. Ir jie turėjo kasdieną gaudyti laikraščius su žiniomis apie Lietuvą. Mes graibstom ne tik laikraščius: kiekvienas iš Lietuvos viešnagėnį ir Ameriką atvykęs lietuvis turi kasdien po kelis kartus aiškinti, ką reiškia Sajūdis ir kaip vyksta Lietuvos laisvėjimas. Siekiame ryšių su Lietuva laiškais ir telefono pasikalbėjimais. Štai praėjusio šeštadienio vakarą telefono operatorė klausė, kas ten Lietuvoje dedasi, kad tiek daug skambinimų, jog tiesiog užimtos visos telefonų linijos. Jauna lietuvė gimines pasiekė jau po vidurnaktį. Atsipašė, kad taip vėlai skambina. Ją gimines užtikrino, kad jie nę negalvoja apie miegą: jie tol sėdės prie televizoriaus, kol Lietuvos televizija transliuos Sąjūdžio suvažiavimą ir įvykius Vilniaus gatvėse. Kas naujo Lietuvoje? Atsakymas — „Daivute, mes turime Seimą!“

Ne vien išėivija veržiasi prie Lietuvos. Pati Lietuva veržiasi prie išėivijos. Sąjūdžio praėjusio savaitgalio suvažiavime kviestu sveičiu dalyvavo Pasaulio lietuvių Bendruomenės pirmininkas

Vytautas Bieliauskas. Tačiau ne visi kviešti sveičiai galėjo atvykti: Lietuvių informacijos centro vedėjas Gintei Damušytei ir jaunam Amerikos visuomenininkui Dariui Sužiedėliui neduotos vizos. Sovietinė sistema dar vis bando mūsų ryšius su Lietuva kaprizingai kontroliuoti. To fakto neužmirštant, vis dėlto nepaiegiama mūsų ryšių su Lietuva galimybės dabar yra kitokios, negu jos buvo per visus praėjusius keturis dešimtmečius. O su atsiverusiomis galimybėmis akivaizdžiai auga ir abipusis tų ryšių noras, kylantis iš mūsų įsitikinimo, kurio neįstengė išrauti svetimos sistemos apologetai — *esame vieni kitiems reikalingi*. Vienas mažas to noro pavyzdys — spalio 21 dieną Chicago Jaunimo centro Čiurlionio galerijoje atidarytoje ir šį savaitgalį tebevykstančioje Lietuvių fotografų 17-oje metinėje parodoje dalyvauja 18 fotografų iš Lietuvos greta 20 iš JAV ir Kanados.

Išėivijai tad būtų dabar labai tinkamas laikas pačiai persvarstyti savo statusą tautos gyvenime, išrasti mūsų pačių įveiktus arba iš ten mums įpirštus kai kuriuos mūsų pamaldžius įsitikinimus, kurie niekada neatitiko tikrovę, bet kenkiamojam potencialo turėjo apėčiai — apdujinti galvojimą, manipuliuoti mūsų jausmais, o galutinai vesti tik ir paralyžiu. Tokios sąvokos arba įvaizdžiai būtų kad ir šie: išėivija — sausa šaka; kaltės našta, gulantė be jokios atodairio ant kiekvieno išėjusio; sūnaus palaidūno šešėlis, lydintis sugrįžtantį arba ir pirmąkart tėvų žemę pasiekiantį; duoneliuotojų pravarde kituose pasaulio kraštuose įsikuriantiems; pagaliau — visų išėivių iš visų Lietuvos istorijos tarpinių suplakimas į vieną „emigrantų“ kategoriją, istorijos mokslui, aišku, paranki bendra sąvoka, bet kaip tik ištrinanti istorinių įšėivijos priežasčių skirtumus ir patogiai paliekantią baltą dėmę ten, kur reiktų aiškinti 1944 metais masinio lietuvių bėgimo į Vakarų priežastis. Laimės ieškojimas už jūrių marių greičiausiai yra buvęs pagrindinis akstinas palikti savo gimtą kraštą per visą žmonijos istoriją, ir jis joku būdu nesmerktinas, tik jis nieko bendro neturi su ta lietuvių karta (o tuo labiau jų vaikais), kuri bėgo nuo visa to, kas dabar vadinama „stalinizmas“ (Nukelta į 4 psl.)

Šiame numeryje:

Išėivija Lietuvos kontekste • Analitinis žvilgsnis į įvykius Lietuvoje
• A. a. aktorius Algimantas Dikinis • Julijos Švabaitės eilėraščiai
• Škėmos „Pabudimas“ New Yorke • Vytauto Valiaus paroda Chicagoje • „Konradas Valenrodas“ ir Pranas Germantas • Chicago teatruose

Mūsų dienų įvykiai Lietuvoje — veidrodis ateičiai?

ALEKSANDRAS ŠTROMAS

Siemtinio „Ateities“ akademinio savaitgalio programoje tema „Įvykiai Lietuvoje ir mes“ dr. Aleksandras Štromas, Salfordo universiteto Anglijoje politinių mokslų profesorius ir šiuo metu vizituojantis profesorius Boston College, Bostone, skaitė baigminę paskaitą sekmadienį, spalio 2 dieną, Ateitinių namuose, Lemonde, Illinois. Įvykių Lietuvoje komentavimą paskaitininkas pradėjo, reaguodamas į tik ką pasibaigusios diskusijos po dr. Vytauto Bieliausko ir inž. Pilypo Naručio paskaitų aštriai iškilusį klausimą: kaip išėivija turi laikytis įvairių iš Lietuvos dabar čia atvykstančių veikėjų atžilgių? Toliau dr. Štromas svarstė, kokiame bendrame Sovietų Sąjungos kontekste reikia suprasti įvykius Lietuvoje ir kaip juos vertinti. Čia spausdinamas tekstas yra paskaitos nuorašas nuo ją užrašiusios magnetinės juostelės, todėl jis nėra praradęs gyvos, idomos ir itin angažiuotos prelegento kalbos tą papietę pobūdžio. —Red.

Tautos giluminė vienybė

Aš planavau šiek tiek kitaip pradėti savo paskaitą šio Ateities akademinio savaitgalio rėmuose, bet kadangi ankstyvesnėse diskusijose buvo iškeltas klausimas: kaip traktuoti visus tuos žmones iš Lietuvos, kurie atvažiuoja čia ir bando mus kažkuo įtikinti, tai nutariau ir pradėti nuo to. Mat atsimenu, kad kai prieš aštuoniasdešimt metų įvairiuose savo pranešimuose bei lietuviškoje išėivijų spaudoje paskelbtuose straipsniuose teigiau, kad Lietuvoje nebėliko nei vieno lietuvių ar iš nepriklausomybės laikų įsišaknijusio kita tautiškis, kuris būtų nuosirdus sovietinės santvarkos ar komunistinės ideologijos šalininkas, žmonės klausėsi tokių mano minčių su didžiausiu nepasitikėjimu: kaip tai gali būti? Šiandien dargi pats dr. Vytautas Bieliauskas savo paskaitoje* sako, kad kognityvinė žmogaus sistema Lietuvoje vis tiek turi prisitaikyti prie kažkokios kitos realybės. O aš manau, kad neprisitaiko. Aš manau, kad mes, jūs ir aš, ten užaugę toj kitoj kognityvinėj sistemoj, vienas kitą labai gerai suprantam, nes mus jungia bendras žmogiškumas, bendra kultūra, bendri tikslai. Mes galim prisitaikyti prie tikrovės, kadangi kiekvienas nori išlikti gyvas ir būti veiklus, bet kažin, ar mes sušlepiame tą tikrovę visada, kaip asmenybė. Noriu pridurti, kad tuo pat metu ir ypačiai knygelėje, kurią 1980 metais aš paskelbiau

* „Ateities“ akademinio savaitgalio programoje tą pačią dieną dr. Vytautas Bieliauskas skaitė paskaitą „Įvykiai Lietuvoje ir komunikacijos problemos“.

Nidos leidykloje Londone, kuri vadinasi *Politinė sąmonė Lietuvoje*, aš kadaise buvau pasakęs ir dabar norėčiau pakartot, kad visi lietuviai ir Lietuvoj priaugę lietuviai, kurie save identifikuoja su Lietuva, jų sąmonė, jų nusistatymas yra vieningi penkeriais punktais. Ir aš dabar pasistengsiu tuos penkerius punktus išvardinti.

Pirmas nusistatymas, bendras visiems, net pikčiausiems kolaborantams, didžiausiems okupantų pakalikams, via tiek kaip teologinė, teoretinė, politinė sąmonė, visiems mums lietuviams charakteringa nuomonė, tai yra nusistatymas atstatyti laisvą ir nepriklausomą tautinę valstybę mūsų natūralių etninių sienų ribose.

Antra, pakeisti egzistuojančią politinę, visuomeninę ir ekonominę santvarką tokia, kuri: a) būtų pagrįsta tautine tradicija, b) vadovautųsi tautiniais interesais, c) leistų atskirtiems individams bei jų savarankiškais pagrindais sudarytom grupėm reikšti laisvą iniciatyvą, ginti savo teisėtus interesus ir įgyvendinti savo kūrybinį potencialą visose gyvenimo srityse, bet pirmiausia ekonomikoje bei kultūroje.

Trečia, sukurti ir nuolatos stiprinti tiesioginius, laisvus, tampus ir pastovius politinius, ekonominius, kultūrinius bei asmeninius ryšius su Vakarų pasauliu, pašalinti visus apribojimus kelioms į užsienį, palaipsniui integruoti Pabaltijo valstybes ir Lietuvą jų tarpe į Vakarų pasaulio valstybių bendruomenę.

Ketvirta, atkurti Lietuvoje etniškai, kalbiškai, bei kultūriškai kompaktišką tautinę visuomenę.

Penkta, skatinti tokiu būdu atkurtoje kompaktiškoje tautinėje visuomenėje visuotinę ir visiems lygią kultūros ir religijos laisvę.

Štai tie penki punktai, ir aš teigiū ir dar kartą noriu patvirtinti, kad KGB pulkininkas lietuvis ir disidentas lietuvis vienodai tiki, kad tai yra tos absoliučios vertybės, kurios jungia tautą krašte. Koks tada yra skirtumas tarp KGB pulkininko ir disidento? O skirtumas yra šis: „Taip, tai teisinga, bet tai yra nerealu“, sako KGB pulkininkas. „Mes esame šitoj santvarkoj. Iš jos ribų jokia jėga, atrodo, negali mus išvesti. Vadinasi, aš savo asmeninį gyvenimą aukot nerealiam tikslams nenoriu. Noriu gyventi gerai, noriu gyventi saugiai, noriu gyventi taip, kad galėčiau važinėti į užsienį, taip, kad galėčiau sau ir savo šeimai kažkokią gerovę sudaryti. Taigi aš nusistatau, kad tarnauju šitai valdžiai. Taškas. Aš save su ja susitapatinu.“ Ir štai tokie žmonės savo asmeninį gyvenimą, jo saugumą, išteklius stato aukščiau savo tautinės sąmonės. Ir kai jie pradeda tarnauti okupantui, jie puikiai supranta, kad kas beatsitiktų, kas bepasikeistų, jų kailis nukentės visų pirma, o tą savo kailį jie vertina labiau negu tautos interesus. Egoistų yra visur, savanaudžių yra visur, nusikaltėlių yra visur. Yra viso-

kių žmonių. Bet tai nereiškia, kad taip nusistatęs ir pastatęs savo asmeninius šio momento interesus aukščiau visų kitų, tas žmogus nustojo būti lietuvis, nustojo būti patriotas, nustojo viduj teoretiškai laikytis tų penkių vertybių, kurias aš jau išdėsciau. Ir man atrodo, kad šitas principas turėtų būti pritaikytas labai tiksliai mūsų įvertinimui tų žmonių, kurie atvažiuoja čia pas mus, arba tų žmonių, su kuriais mes nuvykę į Lietuvą bendraujame.

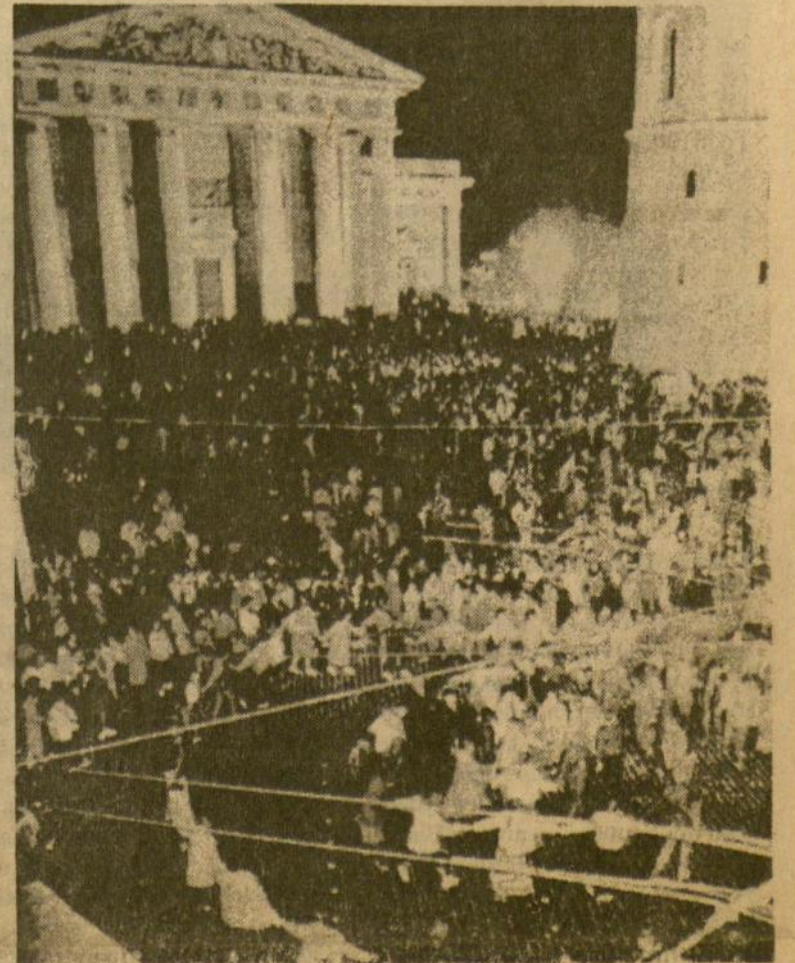
Jei kalbėt taip jau statistiškai, tai aš galvočiau, kad tokių absoliučiu konformistų, kolaborantų yra labai menkas skaičius. Aš laikyčiau, kad didžiausia dauguma su režimu nuosirdžiai bendradarbiaujančių lietuvių nusistato savo bendradarbiavimo gaires tokiu būdu, kad save bent įtikintų: „Taip, aš bendradarbiauju su režimu. Jei ne aš, tai kas nors už mane blogesnis tai darys“ —tai nėra joks pasiteisinimas, bet taip galvojama — „ir taip bent savo itakos ribose, savo funkcijų ribose, aš galėsiu kažkokią naudą savo tautai atnešt. Aš galbūt neleisiu taip nuvalkiot ir taip nuteriot kultūrinių vertybių, istorinių paminklų, kaip tai galėtų atsitikt, jei aš nusišalinčiau. Aš galbūt sieksiū geresnės gamtos apsaugos krašte, aš kažką darysiū išsaugoti krašto integralumą, mūsų kalbą. Aš galbūt padarysiū kažką, kas neduos mus nutautinti visiškai, o gal net galėsiū prisidėti prie mūsų kultūros ir ekonomikos skatinimo bei vystymosi sunkiose užsienio kitataučių priespaudos sąlygose“.

Taip kiekvienas tarybinis pareigūnas lietuvis yra lyg toks „homo duplex“ — dvigubas žmogus. Iš vienos pusės jis yra lietuvis, kaip ir visi čia esantys. Iš kitos pusės, sąlygos taip jo gyvenimą suformavo, kad jisai tapo ir kolaborantas. Tai tokius „homo duplex“, o jų yra dauguma, aš vadinu konservacininkais. Mes turim suprast, kad dauguma žmonių, su kuriais mes kalbam, nėra absoliučiai konformistai, kolaborantai, nes nėra tokio įsitikinimo. Ir reikia suprasti, jei tas pats Čekuoilis būtų toks jau įsitikinęs sovietų valdžios lošimui ir čia regztų pinkles, tai gal būtų teisinga jį išskirti. Bet, kadangi aš žinau, kad jis yra „homo duplex“, kad jis yra konservacininkas, kad jei atsiranda galimybės geriau pasireikšti Lietuvos labui, jisai mielai tai daro, ir joku būdu iš savo iniciatyvos ir iš savo įsitikinimų nieko gero sovietų valdžiai nepadarys, aš abejoju, ar taip jau turim mes jį nuo savo tautos kamieno nukirsti. Teisingai sakė Pilypas Narutis**, kad tai yra krikščioniškas priėjimas prie klausimo — nėra žmogaus, kurio negalima bandyti atversti į padorų kelią, ypač jei sąlygos tam padorumui tampa palankesnės. Pagaliau mes žinom, kad Saulius tapo Paulium.

Aš turėčiau taip pat pasakyti ir tai, kad Lietuvoj yra tokių

(Nukelta į 2 psl.)

** Cituojamas kito „Ateities“ akademinio savaitgalio paskaitininko, inž. Pilypo Naručio, pasisakymas per diskusijas.

Prie Vilniaus katedros praėjusį šeštadienį, spalio 22 dieną.

Trys vietos
lietuviui šventos

Pirmoji,
brangiausioji —
pati Lietuva,
reta vieta,
kur tūkstančius metų
mūsų sena tauta
gyvena tame pačiame Europos kampelyje.

Antroji vieta,
liūdnoji —
Sibiras,
Igarokos amžinas išalas,
kur amžinam atilsiui
broliškame tautų kape
atgulė šitiek lietuvių.
Ramybė baltiems kankinių kaulams!

Trečioji vieta —
Amerika,
Čikaga,
kur susibūrė
tiek mūsų brolių ir seserų,
neradusių laimės
gimtajam krašte
arba išsigandusių
amžino išalo...

Tai ir yra
trys vietos
lietuviui šventos.

1988 m. liepa

Algimantas Baltakis

Mūsų dienų įvykiai Lietuvoje — veidrodinis ateičiai?

(Atkelta iš 1 psl.)

Dr. Aleksandras Štomas kalba „Ateities“ akademiniam savaitgalyje.

Nuotrauka Jono Kuprio

konservacinių, kurie tvirtai ir principaliai iki galo stovėjo savo pozicijose ir staiga, net netikėtai gal sau patiems, atsidūrė disidentų pozicijoje. Nes jų principiumas konservacinė sistemoje pasirodė per daug, kad sovietų valdžia galėtų jį toleruoti. Daugelis disidentų pasidarė disidentais ne pagal savo kažkokį nusistatymą pradėt kovoti su režimu, bet todėl, kad taip, kaip jie veikė savo oficialiose pareigose, pasirodė režimui nepriimtina. Daugelis disidentų pasidarė disidentais ne pagal savo pasirinkimą, o dėl to, kad valdžia paskyrė juos disidentais, kadangi išmetė juos iš savo toleruotinos visuomenės ribų. Kai konservacinė pozicija pasidarė principali, ir kai žmogus eina iki galo tuo keliu, jis staiga pamato, kad yra netoleruojamas ir yra atsiradęs disidentinėje pozicijoje. Žinoma, tai ne visų disidentų kelias, bet daugelio. Vėlgį pabrėžiu tautos vienybę. Ties penki principai, kurie jungia visus lietuvius, nuo paskutinio pašlemėko kolaboranto iki aktyvaus disidentų, yra realūs, ir visas spektras elgesio priklausau nuo to, kiek žmogus užspaudė, užgniauzė savytą teologinę sąvoką ir kiek jai leido praktiškai pasireikšti.

Nuo to pareina visas spektras mūsų žmonių, kurie gyvena krašte: nuo kraštutinių konformistų iki realių, aktyvių disidentų. Ir vidury yra didelė konservacinių masė, kuri teikia medžiagą ir vienam, ir kitam mažuminiui, radikaliai sparui. Manau, kad neskubėkime smerkti savo tautiečių, kas jie bebūtų. Mokėkime matyti juose tokius lietuvius, kokiais mes esame. Ir visuomet pagalvokime: o kokie mes būtume, jei mes ten gyventume? Kaip mes elgtumėmės? Vieno tik prašytina, suprasime, kad net ir tie, kurie vykdo Maskvos užmačius, kurie atvažiuoja čia su specialiomis misijomis, tai daro ne iš įsitikinimo, bet iš prisitaikymo, iš reikalo, iš savanaudiškumo. Žinoma, Maskva yra profesionali intrigantė. Nėra kalbos, kad ji moka manipuliuoti žmonėmis ir kad tie, kuriuos ji siunčia, yra profesionalai, ir mums mėgėjams kartais yra sunku atsipirti prieš jų rezgiamas pinkles ir panašiai. Bet viena turi būt aišku: jie tai daro dėl savo saugumo, dėl savo baimės, bet ne iš įsitikinimo, ne iš noro tarnauti svetimiams.

Tautinės sąmonės prasiveržimo priežastys

O dabar man leiskit pereiti prie mano pagrindinės temos: tai, kas

šiandieną vyksta, ir kaip reikia vertinti tai, kas šiandieną vyksta Lietuvoje. Pirmiausia turiu pasakyti: — tos masinės demonstracijos, tas prasiveržimas tautinės sąmonės, kurį mes šiandieną visi akivaizdžiai matome, tai tik rodo (atsiprašau, kad čia būsiu asmeniškai), kad aš buvau teisingas prieš vienuolika metų. Bet kaip staiga tai atsitiko! Man norėtųsi ir pagvilinti šį klausimą: kodėl staiga dabar tas prasiveržimas įvyko. Ir pasakysiu štai ką: „glasnost“ politika leido žmonėms pajusti, kad jiems yra duota didesnė saugi erdvė jų pažiūrai, jų tikram nusistatymui pasireikšti. Ir kai tai buvo pajusta, disidentai suaktyvino savo veiklą. Mes matėm, kad 1987 metais staiga Juodojo kaspino diena, rugpjūčio 23-čią dieną, žmonės išėjo į gatves, disidentų skatinami. Mes matėm, kaip lapkričio mėnesį Kaune per Maironio minėjimą disidentai perėmė iniciatyvą iš valdžios atstovo ir masės, kurios susirinko Maironi paminėti, palaikė disidentus. Lapkričio 18 dieną 1987 metais Latvijoje, Rygoje, įvyko didžiausia demonstracija, kurią reikėjo malšinti jėga. Tas pats buvo ir Estijoje. Staiga valdžia pajuto, kad tie marginalūs disidentai, i kuriuos anksčiau niekas nekreipė dėmesio, kadangi bijojo — ne dėl to, kad prieštaravo, bet kad bijojo — staiga nustojo bijoti, arba mažiau pradėjo bijoti ir pradėjo atsileipti i disidentų iniciatyvas.

Ir tada prieš valdžią iškilo klausimas: kaip tą augančią disidentų įtaką neutralizuoti? Ir man atrodo, kad iš šitų įvykių valdžia padarė kelias išvadas. O išvados buvo pirmiausia padarytos Estijoje, kur 1987 metais buvo praėjė aktyviau ir energingiau, negu bet kur kitur. Staiga mes pamatėme, kad ne tik disidentai reikalauja pasikeitimų Estijoje, bet valdžia savanoriškai pradeda įvest pasikeitimus. Sensacingas buvo Estijos ministrų tarybos nutarimas, padarytas 1987 metais, pagal kurį kiekvienas imonės direktorius, kuris jeigu įdarbina kokį nors asmenį, atvykusį iš už respublikos ribų, turėjo už tai mokėti šešiolikos tūkstančių rublių sumos pabaudą. Reiškia, toks nutarimas priimtas pačios vyriausybės. Maža to, pasirodė, kad Estijos oficialioji spauda ekonomistai ir kiti inteligentai pradeda svarstyti šiuos gyvulinus tautos egzistencijos pagrindus. Sako, „klausykite, Maskvos planavimas ir Maskvos vadovavimas mūsų ūkiui pastatė mus ir mūsų gamtą ant pražū-

ties slenksčio. Reikia mums tuoj pat sustabdyti fosfatų kasyklų tolimesnį vystymą ir fosfatų gamybą Estijoje. Reikia pagalvoti, ar ne geriau būtų ir Tarybų Sąjungos ekonomikai, ir mums, jei mes patys autonomiškai, be Gosplano ir visasajunginių ministrijų, tvarkytumėme savo reikalus“. Tokie dalykai pirmiausia pradėjo būti gvildinami estų komunistų kontroliuojamoj spaudoj. Tai padarė didžiulį įspūdį visiems, nes dar kol kas niekur kitur to nebuvo. Ir toliau, kada estai pamatė, kad vyriausybė irgi ne tik leidžia jiems pasisakyti, bet estams inteligentams ir ekonomistams pasisakius, ji pradėjo ruošti projektus, kurie turėjo būti pristatyti Tarybų Sąjungos pačiai ministrų tarybai, kad būtų duotos teisės, susidarė įspūdis, kad ir pati estų vyriausybė eina tautinių reikalavimų palaikymo keliu. Ir koks efektas? Efektas toks, kad susidarė daugiau vienybės. Kažkaip vyriausybė pradėjo įstoti i konkurentinę sistemą su disidentais. Ir Maskvai tai padarė įspūdį. Ir Maskva patvirtino tą Estijos vyriausybės nusistatymą, kad reikia susijungti.

bet tada staiga pradėjo dar labiau aktyvėti tas judėjimas. Ir kai pradėjo aktyvėti, estų kompartija pradėjo vėl statyti tam judėjimui kliūtis, ir vėl atsirado konfrontacija, kur vėl disidentai pradėjo vaidinti didesnį vaidmenį. Rezultatas — Estijos komunistų partijos vidų susidarė kritinė situacija. Estų kompartijos viršūnės suskilo ir birželio mėnesį 1988 metais estų komunistų partijos plenamas pašalina pirmą sekretorių Karolį Vaino, Sibire gimusį estą, kuris ėjo tam tikru mastu (matyt, iš Maskvos gavęs nurodymą) kartu, bet paskui išsigando ir pradėjo stabdyti visą tą judėjimą. Jis buvo pašalintas, Estija vietoj jo buvo pastatytas Estijoje gimęs estas, Vaino Valjas. Ir Vaino Valjas, kai tik buvo išrinktas, pasakė: „Nuo šio momento estų kalba yra vienintelė kalba, kuria kalbėsime estų vadovaujančiuose organuose, mūsų valstybės vadovaujančiuose organuose, o kas nesupranta, gali išeiti. Mums tokių Estijos valdžios įstaigose nereikia.“ Antra, iš karto pareiškė, kad Estijos himnas bus gražintas, senoji Estijos vėliava — mėlyna, balta, juoda — vėl taps Estijos vėliava. Vadinasi, visa simbolika iš karto tapo legali ir iš tikrųjų tai galėjo atsitikti tiktai Gorbaciovui palaikant. Dėl to nėra kalbos, tai ne patys estai padarė. Bet kai skilimas įvyko, kai buvo klausimas,

ar Vaino, ar Valjas nugalės, nugalėjo Valjas, nes jis buvo palaikomas Gorbaciovu, o Vaino buvo palaikomas Ligaciovu. Ir kaip mes matome šiandieną, nors Ligaciovas dar turi įtakos, jis nustumtas i antrąsias roles, o Gorbaciovas dar labiau iškilęs i pirmąsias. Ar iš geros valios Gorbaciovas tai daro? Aš manau, kad ne, bet jam reikia ramybės ir taikos. Ir jis žino, kad ekonominė situacija šaly yra be galo bloga ir jis galvoja, kad jei bent iš dalies patenkins kažkokių ten sluoksnių šalyje interesus, pavyzdžiui, inteligentijos interesus, kad būtų daugiau kultūros laisvės Rusijoje, ir tautybių kažkokių reikalavimus, kurie jam nieko daug nekainuotų, tai jis susilauks paramos iš tų sluoksnių, kurie matys jame tokią liberalią ir progresyvią jėgą net tada, jeigu šalį ištiks ekonominė krizė. Štai tokie motyvai — stabilumo, ne gerumo motyvai — motyvuoja šiandien Maskvos viršūnes padaryti didesnių nuolaidų nepatenkintiems. O nepatenkintųjų eilėse, žinoma, pirmąją vietą užima tautinės grupės, sąjunginių ir kitų tautų gyventojai. Žinoma, Gorbaciovas negali tokiu būdu išspręsti klausimo Armėnijoje, kadangi jei jis atiduos armėnams Karabachą, jis įžeis azerbaidžaniečius, žodžiu, vis tiek bus nepatenkinti. Jei kalbėti pragmatiškai, geriau tegu būna nepatenkinti armėnai, o ne azerbaidžaniečiai. Visų pirma, todėl, kad armėnų yra mažiau, o antra, kadangi Azerbaidžanas yra pagrindinis naftos šaltinis, pagrindinis karinės pramonės centras, o Armėnija yra mažiau svarbi. Tai dėl to valdžia negali įžeisti azerbaidžaniečių, armėnams duodant tam tikrą privalumą, bet gali sau leisti nepatenkinti daugiau armėnų. Jeigu jie galėtų išspręsti tą klausimą su armėnais, nieko neįžeidžiant ir nieko nenukriauždžiant, tai jie turbūt tai ir padarytų. Tai štai kokia politinė intencija Maskvoje — leisti tiek, kiek galima, leisti žmonėms pasijusti bent laikinai patenkintiems, kad galėtų numalšinti opoziciją, jei kas nors įvyktų dramatiško ūkyje ir kitose sferose, kur pasisekimų nesimato bent artimiausioje ateityje.

Liūtviai seka Estijos pavyzdžiu

Čia kalbėjau apie Estiją, nes man atrodo, kad labai svarbu suprasti, kad liūtviai nieko patys nedarė, o žiūrėjo, kas vyksta Estijoje, ir kai pamatė, kad Estijoje tai ir kita yra galima, tada ir liūtviai pradėjo daryti tą patį, mėgdžiodami estus. Bet labai įdomu, kad Estijoje net ir vyriausybė išjungė ir netgi nušalino besipriešinantį partijos sekretorių. Lietuvis vyriausybė nieko nedarė — viską darė inteligentija. Visą darė žmonės, kurie pamatė — aha, estai kelia tokias mintis, ir mes pramuškim tokias mintis. Faktiškai, koncentracija tų visų naujų idėjų buvo Kultūros fonde ir kūrybinėse sąjungose: rašytojų, dailininkų, kompozitorių. Ten visas tas fermentavimas tų naujų, Estija mėgdžiojančių idėjų ir vyko, tuose oficialiuose sluoksniuose. Kodėl gi staiga tie sluoksniai pasidarė svarbūs? Mes žinome, kas dėjos Kaune ir Vilniuje Vasario šešioliktąją — vėl disidentai buvo iniciatoriai ir vėlgį konfrontavosi su valdžia. Mat reikalas yra toks: su valdžia konfrontacija buvo tradicinė, o žmonių vis tiek atėjo daugiau. Valdžia, tiesa, sudarė net teatrą, sukviessama užsienio korespondentus iki to laiko, kol minia suspėjo susirinkti tikrajai demonstracijai Vilniuje. Bet noriu parodyti, kad iki šiol, taip, kaip ir per Maironio minėjimą, taip ir Vasario šešioliktosios dieną mes matėme tą patį rulių paskirstymą. Bet jau balandžio mėnesį, sekdami estais, rašytojai

ypač per jų partinės organizacijos susirinkimą priėmė daugybę nutarimų reikalaujanti iš valdžios visokių tokių „estiškų“ dalykų, kurie Estijoje jau buvo įvykę. Tada, kai jau balandžio mėnesį tai susiformavo, valdžia nutarė pasi- naudoti tuo bruzdėjimu oficialiuose sluoksniuose, bet juo lyg ir neutralizuoti disidentų augančią įtaką. Ir kai Lietuvos Laisvės Lyga paskelbė, kad ji gegužės 22 dieną šaukia visus i demonstraciją ir mitingą pažymėti ir paminėti išvežtuosius 1949 metais 200,000 Lietuvos gyventojų, tai gegužės 17 dieną staiga pasirodė *Vakarinišė naujienose* oficialus, pirmam puslapy, atsišaukimas, pasirašytas visų kūrybinių sąjungų, kurios kvietė susirinkti ta pačia proga gegužės 21 dieną, viena diena anksčiau, negu disidentų kviečiama. Motome, kaip staiga pakito valdžios nusistatymas. Kadangi disidentai jau pasidarė jėga, reikia žmonių koncentraciją ir susibūrimą su disidentais likviduoti, leidžiant panašias iniciatyvas reikšti oficialiai pripažintom, ir tuo pačiu lengviau kontroliuojamom organizacijom. Ir iš dalies tai pasiekė savo tikslą. Bet birželio 3 dieną, kaip mes žinom, susikūrė Persitvarkymo Sąjūdis. Ir nuo to laiko valdžia bandė balansuoti Persitvarkymo Sąjūdį su disidentais: visą laiką Persitvarkymo Sąjūdis paimdavo iniciatyvą arba demonstracijai arba kokiam minėjimui ir stengėsi atsiriboti nuo disidentų. Valdžia skaldė opoziciją, bet kartu ir ją ugdė. Čia buvo savotiškas dialektiškas procesas: nori pasiekti vieno, o staiga atsiranda visai kiti rezultatai.

Skilimas ir Lietuvos vyriausybėje

Dabar norėčiau prieiti prie valdžios. Valdžia vis dėlto naudojasi

kūrybinėmis sąjungomis ir kitais oficialiai pripažintais ir oficialiai funkcionuojančiais junginiais. (Šioje paskaitos vietoje buvo verčiama irrašo juostelė.)

Šių metų liepos 9 dieną, kada delegatai i partijos konferenciją sugrįžo iš Maskvos, jie nutarė kad visgi reikia liaudžiai atskaityti tame dideliame mitinge Vingio parke — kur buvo šimtas tūkstančių su tautinėm vėliavom, kurio video juostas visi matėm. Ir čia iškyla įdomus dalykas: liepos 8 dieną oficialiai partiniam aktyviui atskaito Centro Komiteto pirmasis sekretorius Ringaudas Songaila: žmogus be veido, be nuomonės, be valios — visiškai nulis. Žinau, asmeniškai pažįstu, tai sakau jums be jokių išlygų — tai pilnas ir totalus nulis. Ir jisai šitoj savo kalboj, kadangi jis labai išsigandęs visų tų dabar jau spontaniškai vykstančių procesų, dabar atakuoja Sąjūdį, sakydamas, kad Sąjūdis piktnaudžiauja dabartine demokratija, „glasnost“ politika, viešumu, ir sako, kaip čia padaryt, norint įvesti viską i tvarką. O liepos devintą, kada liaudis susirenka, liaudis jau neša obalsius „Songaila — tautos gėda“. (Manau, kad per daug garbės Songailai laikyti jį bet kurios tautos ar bet kurių žmonių atstovu, tad ir vadinti jį gėda, būtų per daug jam duoti kredito.) Bet kas svarbiausia, Algirdas Brazauskas, irgi Centro Komiteto sekretorius, pasako mitingė kalbą, kurioje jis su Sąjūdžiu solidarizuoja ir pasako vyriausybės vardu, kad seks Estijos vyriausybės ir partijos vadovybės pavyzdžiu, susilaukdamas plojimų. Songaila — tautos gėda, o Brazauskas atrodė lyg ir kažkoks tautos didvyris. Ir čia mes matom, kad ir Lietuvoje įvyksta tas pats skilimas: vyriausybėje, kuris įvyko Estijoje ir kuris apšivainikavo tų progresyvesnių reformistų pergale. Būtent Lietuvoje matome pretendentą i sostą — Brazauską — ir seną valdovą, Gromyko tipo — Songailą, kurio

jau dienos baigiasi.*** Žinoma, Brazauskas yra Gorbaciovu žmogus, o Songaila ir visa publika, kuri su juo solidarizuoja — Ligaciovu paramos besitikintys žmonės. Neseniai, per tą paskutinį mitingą prabilo Šepetys. Kur vėjas pučia, ten ir Šepetys keiliauja, jis yra nekvailas žmogus, bet labai be principų. Ir tai, kad jau Šepetys pradeda dalyvauti Sąjūdžio veikloje ir sako, kad mes nieko prieš atspausdinti visas jūsų kalbas, jei jūs ir mano atspausdinsit — jau pradeda derėtis — rodo, kad mes galim tikėtis ir Lietuvoj, ikandin Estijos, įvykstančių pasikeitimų komunistų partijos vadovybėje, o ypač po to, ką mes sužinojom vakar (spalio 1 d.), kas atsitiko Kremliaus vadovybėje — po to kai Gorbaciovas padarė labai svarbų žingsnį savo asmeninei valdžiai sukonsoliduoti. Ir man atrodo, kad ipėdinis Songailai, kurio karūna bus nukritusi, bus Brazauskas. O Šepetys daro viską, kad prie Brazausko išliktų viskuo, kuo jis yra šiandien.

Sąjūdžio ir disidentų suartėjimas

Norėčiau dar vieną mintį pareikšti sutrauktai — dėl laiko stokos. Tai yra, kad valdžia leido ir iš dalies toleravo (nepasakyčiau — palaikė) Sąjūdį ir Liaudies Frontą Estijoje, tam, kad jis atitrauktų tautą nuo disidentų, neleistų tautai identifikotis su disidentija ir sekti disidentų nurodymus. Ir pats Sąjūdis visą laiką bandė nuo disidentų atsiriboti, tačiau nuo liepos 19 dienos kažkaip atsitiko, kad tam tikri dalykai, kuriuos Sąjūdis rengė, buvo tiesiog spon-

(Nukelta i 4 psl.)

*** Kaip ankstyvesnės paskaitininko prognozės apie Lietuvos ateitį, taip ir ši vėliausioji buvo patvirtinta, kai praėjusios savaitės ketvirtadienį, spalio 20 dieną, Lietuvos Komunistų partijos pirmasis sekretorius Ringaudas Songaila buvo nušalintas ir i jo vietą paskirtas Algirdas Brazauskas.

Siemėtinis „Ateities“ akademinis savaitgalis prasidėjo jaunųjų poetų ir rašytojų vakarone Chicagos Jaunimo centro kavinėje rugsejo 30 dieną. Čia matyti savo kūryba

skaitė (iš kairės) Vainis Aleksa, Audra Kubiliūtė ir Rita Markelytė-Dagienė.

Nuotrauka Jono Kuprio

Per „Ateities“ akademinį savaitgalį Ateitininkų namuose, Lemonte, buvo surengta jaunųjų menininkų parodėlė. Čia matyti Viktorė Venclovaitė (vidury) prie savo grafikos

ciklo. Kairėje — parodėles organizatorė Birutė Šontaitė, dešinėje — „Ateities“ akademinio savaitgalio programos vadovė Milda Tamulionienė. Nuotrauka Jono Kuprio

Algimantą Dikinį palydint

JURGIS BLEKAITIS

Išnykimas, mirtis — kaip tie šalti žodžiai netinka Algimanto Dikinio veidui! Žinau, kalendorius tai sako, kad tą rugsėjo šešioliktą dieną, kai liovėsi plakus jo širdis, ir jis jau buvo nebe jaunuolis. Bet tai — kalendorius, jo amžinai su tikrove nesiderinančios skaičiai. Algimantas buvo jaunas — tai buvo pats ryškiausias jo savumas. Tokį jį atsimeinu nuo pat mūsų pažinties pradžios, ir vėlesnieji metai, prietėmio laikai, nepajėgė ištrinti ar pakeisti to vaizdo.

Atmintis lengvai gražina anuos alkanus ir tamsius karo metus, kojos ir rankos tebeprisimena kandy speigą, nuo kurio negalėjai pabėgti nei nekūrenamam universitete, nei savo namuose. Tokie buvo 1943-tieji metai Vilniuje, kada lietuviškosios scenos veteranas, dar Juozo Vaičkaus skrajajamo teatro dalyvis Juozas Stanulis atvyko į kitą skrajajamą teatrą, „Vaidilą“ — į tą Juozo Kanopkos nepagydomo teatrinio entuziazmo ir pasišventimo kūrinių Arklių gatvėje. Su šiuo pusamžiu džiuku, žvaliu režisierium bei aktorium, atvyko ir jaunikaitis, gimęs Raseiniuose, laibo balso ir liekno stoto, kuris atrodė ką tik išokęs iš gimnazijos suolo. Enciklopedija patvirtina, kad panašiai ir buvo: Dikinis buvo baigęs „Aušros“ gimnaziją Kaune 1941 metais, tais pat metais bolševikmečio metais jau buvo lankęs Dauguviečio dramos studiją, o vokiečių dar dvejus metus lankė studiją prie Valstybės teatro. Iš jos Algimantas atvyko į mūsų sceną be mažiausio naujokiško varžymosi, linksmai savimi pasitikęs. Jo šaunuma — kažkodėl prisimenu — pabrėžė ir šmaikščiai dėvima skrybėlė viršum besišypsancio veido. Nėgana pasakyti, kad Algimantas buvo jaunas — visi mes tada buvom jauni, — jis buvo žaliai, išsukantiam ir esmingai jaunas. Toks jis man ir liko ne tik Vilniuje, bet ir Detmole, ir net Chicagoje.

Aišku, jam ir teko vaidinti jaunuolius. Jokių grimu nebūtom tada išgavęs iš jo senuko — ką ten senuko! Net ir šiaip sumitusio, pilnai subrendusio jo negalėjai įsivaizduoti. Nežinau, ką ir kur jis vaidino, prieš atlekdamas pas mus, tik žinau, kad į savo pirmuosius „Vaidilos“ vaidmenis jis išoko lengvai, kaip į patogiai išnešiotus batų.

Lakus, lengvas, su aiškia humoro gyslele, natūraliai jausdamas komedijinį tempą ir tokį taiklų replikos patiekimą, kad jį smigtų į žiūrovą ir smagiai nuiteiktų, jis buvo Vaičiūno „Naujuosiuose žmonėse“ tas „visur skubąs ir niekad nesuspėjęs“ jaunasis Sakalas, kuris sukeldavo salėje linksmybę, vien įbėgdamas su virtine kūdikio čiulptuku ant virvutės. Man rodos, kad publika pamėgo Algimantą iš karto, ir kolegų, tikrieji vilniečiai, priėmė kaunietai, kaip savą. Su juo buvo lengva dirbt ir bendrauti.

Jis buvo truputį komiškas jaunas tėvas, bet komiškas be pašiepimo, draugiškai. Užtat mūsų kolegų Vinco Adomėno itin sėkmingame „Svetimų plunksnų“ farse, kur Algimantas vaidino jauną apsišaukėlį — „dailininką“, šunadvokacijo Čiurkos šalapatrį sūnelį, jo komiškumą jau nuspalvino ir satyrinė spalva. Algimantas kvietė publiką pasijuokti iš savo provincialo — „galanto“, iš jo meilau kreipimosi į mergelę „simpampontik“, iš jo naičių pretenzijų ir gudravimo. Jis neapgavo jaunos burmistratės scenoje, Marytės Lemešytės. Bet ar tik ne nuo to vaidmens bus prasidėjusi jų draugystė gyvenimo arenoje? Nes čia jis nebuvo „netikras pinigais“, nesidangstė „svetimomis plunksnomis“. Mes visi pradėjome įžvelgti, kad šaunus jaunuolis nėra lengvasvoris, kad jis rimtai, at-

A.a. Algimantas Dikinis — Kristijonas Donelaitis jo paties režisuotame „Metų“ ištraukų spektaklyje Chicagoje. Nuotrauka Algimanto Kežio

sidėjusiai, kaskart paūgėdamas, žiūri į savo meninę profesiją. Alfredo de Musset „Marianos kaprizai“ — romantiška pjesė apie meilę ir draugystę, nostalgika, stilinga, kur taurūs jausmai ir gestai sudaro harmoningą junginį su grotesku, kur žmonės kalba poetiškai išbaigtais sakiniais, nors ir proza, bet su jaučiamu ritmu, — kalba taip, kaip niekad ir niekur žmonės nekalbėdavo gyvenime. Juo labiau jie taip dar nebuvo kalbėję mūsų kukliai realistiškoje „Vaidilos“ scenoje. Tai buvo mums visiems nauja teatralumo pakopa, kurion žengti išdrįsome, nes buvome jauni, norėjome pamiršti savo pasiruošimo ir patirties limitacijas. Pasirinkdamas veikalą savo režisūriniam debutui, aš norėjau tęsti Algirdo Jakševičiaus įžiebtą kitokio, šventiškesnio teatro svajonę. Entuziastingai pritarė pasirinkimui Antanas Rūkas — nenuostab, jis pats buvo širdies poetas, pritarė ir Vincas Adomėnas. Juodu buvo taigiai Jakševičiaus studijos auklėtiniai. Antanui teko pagrindinė apgrova — Musset alter ego, romantikas su skeptiko kauke Otavio, kuris lygiai pakiliai gali apdainuoti mylimąją, kaip ir Vezuvijaus papėdžių vyną. Vincui teko amžinas sceninis prototipas: senas ir juokingas neprieinamos jaunos gražuolės vyras. Pantalones vardas čia buvo Klaudio.

O Algimantui buvo skirtas dangiškasai Čelio — idealiai gražuolė Mariana pamilęs trapus, švelnus, nedrįstąs prie jos net prisitrinti Otavio draugas. Neatmenu, kaip Algimantas priėmė vaidmenį iš pirmojo skaitymo, bet labai gerai atmenu, kad jis su nemažesniu atsėdėjimu, negu mes kiti, drįsčiau sakyti — su meile, augino šį įsikūnijusio romantiko vaidmenį. Jo meilės objektą vėl vaidino Marija Lemešytė — Mariana, talentinga vilnietė aktorė.

Man tada pavyko prikaltinti puikų dailininką Antaną Gudaitį, jau anksčiau laimėjusį valstybinę premiją už Jakševičiaus spektaklį, O'Neill'io „Marko milijonų“ scenovaizdžio sukūrimą. O prikaltinti reikėjo todėl, kad Gudaitis, aplamai iš karto sutikęs mums padėti, turėjo prieš akis visai skirtingą vaizdą, negu aš. Man rūpėjo aukštasis renesansas ir todėl — pilnakraujai herojų jausmai. Gudaitis matė lengvesnį, žaismingesnį sprendimą, gal aštuonioliktąjį amžių. Mūsų primityvioje scenoje jis taupiom priemonėm sukūrė grakštų, romantiškos nuotaikos pasaulį. Ypač dailūs buvo renesansiniai kostiumai, iš aksomo, šilko, brokato, kuriais jis apgėrė centrinus veikėjus. Nepasakosiu, kaip apsikriajam Kanopkai pa-

vyko gauti maišus tų puikių medžiagų — karo metu, kada ir paprasčiausio skuduro niekur negalėjai įsigyti nuskurusiame mieste. Užtenka priminti, kad jis, Juozas Kanopka, geras lietuvis ir katalikas, kartą įtikino vieno klebono gospadinę nusikirpti ir jam atiduoti savo puikias kasas, nes jų reikėjo šventos Genovaitės perkulai. Taigi, šventam teatro reikalui.

Gudaičio vadovaujami, meninkais virto mūsų lenkas siuvėjas ir renesansinius perukus pagaminęs meistras. Grožinė spektaklio pusė buvo mūsų neabejotinas laimėjimas. Lieknas Algimanto Čelio buvo išlipęs iš senovinio paveiklo ir prabilęs iškilia, grakščia kalba, bet be patoso, be per stipraus pabrėžimo. Santūrus buvo ir jo judesiai, atseiktieji gestai. Vyraujanti nuotaika pranašavo, kad Čelio nelaimės savo mylimosios, kad jis pasmerktas žūti. Anas šmaikštus jaunuolis Algimantas buvo pamilęs savo melancholišką herojų — apie tai jis ne kartą buvo išsitaręs.

Šiandien atrodo fantastiška, kad trepačius metams po „Marianos kaprizų“, 1945 m. vasarą, mudu su Antanu Rūku varginais keliais važinėjom po karo sugriautos Vokietijos pabėgėlių stovyklas, ieškodami aktorių ir vietos jiems įsikurti; kad Kauno teatro aktorius Vytautas Valiukas pakvietė mūsų tokią vietą pasirinkti anglų zonos nedidelį Detmoldo miestą, kur Juozo Gudaičius suburti jau telkėsi operos dainininkai ir šokėjos; kur savo ruožtu, mudvieju su Antanu pakviesti, atvyko Henrikas Kačinskas ir Romas Viesulas-Veselauskas, jaunas Vilniaus teatro aktorius, Dalia Kubertavičiūtė; atvyko Marytė ir Algimantas, dabar jau abu — Dikiniai. Iš pagrindinio „Marianos kaprizų“ aktorių ketverto pasigedom tik Vinco Adomėno — kitus nematomasis Vilniaus magnetas sutraukė krūvon vokiškų kalnų papėdėn, Hiddeseno priemiestin. Kariškoji okupacinė anglų valdžia sudarė mums žmonišką sąlygą gyventi ir dirbti, ir štai netrukus, dar keliems žmonėms, Kvedarui ir jaunai Josiukaitei prisijungus, mes jau repetavome Rūko tėvynės pasiilgimo inspiruotą, baltom eilėm sukurtą „Bubulį ir Dundulį“. Su juo paskum apkeliavom anglų ir amerikiečių zonose lietuvių stovyklas, iš viso suvaidinami bene 33 kartus. Čia Algimantui vėl teko satyriškai pasireikšti: jis buvo senstelėjęs viengungis Šaltėknis, atvykęs į dviejų susipykusių bitininkų pasaulį pirštis Bubulytei. Nevykęs, nemylimas, sukto piršlio (Kvedaro) peršamas

jį pašėpiančiai Radastai, jis sudarė ryškų scenišką neprašyto svečio vaizdą, tik man dabar atrodo — kad niekas negalėjo patikėti jo nevą žilstančiais paausiais: Dikinio esminė jaunystė nesileido nuslopinama, kad ir kaip jis nevikriai strypčiojo.

Neilgai truko mūsų smagus bendras teatrinis darbas: sąlygos pablogėjo, kai kariai perleido mus globoti UNRRAI. Ši išgrūdo mus į mišką, į vėjo perpučiamus buvusių belaisvių barakus, o kas pikčiausia — draudė važinėti su spektakliu. Nesileisim į priežastis (UNRRA verta nuodugnaus ištyrimo!), bet teko išsikirstyti kas sau. Netekusius šaknų, mus lengvai blaškė emigracijos vėjai. Dikiniai atsidūrė Anglijoje, iš jos — Kanadoje, aš ir Rūkas — Jungtinėse Valstybėse, nebe aktoriai, nebe literatai — darbininkai, smulkūs tarnautojai. Bet kol jėgos leido, bandėm likti laisvalaikio, savaitgalio teatro žmonėmis.

1950 metų pavasarį su lietuvių teatrine grupe Montrealyje stačiau Antano Skėmos „Živilę“, jo pirmą išveivijoj sukurtą dramos veikalą, pagrįstą sena legenda. Čia ir vėl dirbau su Algimantu, kuris sukūrė vieną ryškiausių savo vaidmenų — Ašautą. Pagrindinį Živilės vaidmenį stipriai atliko Pūkelevičiūtė, vyriškas herojus buvo jos mylimasis Gluosnis — Leonas Barauskas, labai įdomus, nors kaskart kitaip improvizuojantis, buvo Karijotas — Akstinas. Bet Algimantas pasiekė kažką neeilinio. Paskutinėje, modernioje reinkarnacijoje jo Ašautas yra patsidavėlis, išduodąs pagrindininką Gluosnį ir jam talkinančią Živilę enkavedistams. Ir savo triumfo scenoje Ašautas užkreičiančiai — ne piktai ar kerštingai, bet kaip vaikas, laimėjęs žaidimą — kvatoja. Toje scenoje jis žavus — ir todėl šturpus, niekšas be šešėlio sąžinės. Negalėčiau pasigirti, kad aš kaip režisierius būčiau jam pasiūlęs tą efektingą spalvą. Tai buvo jo, talentingo aktoriaus, inspiracija. Be abejo, toks nepermatomas niekšas scenoje yra paveiklesnis už šabloniškai vaidinamą, kurį žiūrovai iš jo laikysenos, balso ir veido tučiuojau perpranta.

Dikiniai persikėlė Chicago, man jau iš ten iškeliavus, ir ju tolesnius teatrinis darbus sekiu tik iš tolo, iš laikraščių arba draugų aprašymų. Iš jų žinau, kad ypač gražiai Algimantui pavykęs Donelaitis pusiau koncertiniam „Metų“ ištraukų atlikime, kur jis ir skaitė, ir pats režisavo. Vienintelį mūsų bendrą darbą Chicagoje šiandien nemeliu minėti, bijant, kad kas nors nepanorėtų įžvelgti jame simbolikos. Algimantas ten vaidino nusigyvenusių aktorių, smukusių iki kapinių duobkasio amato ir gale šio vienveiksmio Kosto Ostrausko veikalą mirštantį „Duobkasiai“ buvo skirti pagerbti atminimui poeto

Nuotrauka Jono Kuprio

Julija Švabaitė

VIETOJ GĖLIŲ

Vietoj gėlių, kad tau žydėtų, atnešiu eilėraščių, užgautą, iškankintą, paklydusį našlaitį, nesuprastą, suprantamą tik tau, kai niekas nemato verkiant, kai niekas negirdi skundo, nežino, tik tai žino vien savo netektį — — —

O viskas viskas galima sapne, — užklosiu juo vienatvę, savo draugę, miglotam veidrody skaičiuodama dienas raukšlėto veido kalendoriuje, išplėsdama juokingą praeitį, lyg būtų galima sugrįžti — — —

Ok viskas laikina, o laikina, jau niekas neišgelbės nei beržo mirštančio, nei obelies, nei balandėlės lizdo; — ko nori dar, širdie, ko trokšti, užskleisdama gyvenimą kaip seną knygą pageltusiais gyvenimo puslapiais — — —

Algimanto Mackaus, kurio mirtis automobilio avarijoje visus mus buvo sukrėtusi — nuožmi, beprasmiška jauno talento pražūtis.

Dikinis, vaidindamas tą patetišką, tik svetimais (nors ir paties Šekspyro) žodžiais bekalbantį buvusį aktorių, buvusį žmogų, gal ir suteikė jam kiek užuojautos, bet labiau, man rodos, pašiepė jo pretenzijoms, mostus, jo dirbtinumą. Tačiau pats Algimantas, kokį pažinau gyvenime ir darbe, buvo giedras, šviesus, draugiškas žmogus ir nepaprastai lengvas bendradarbis.

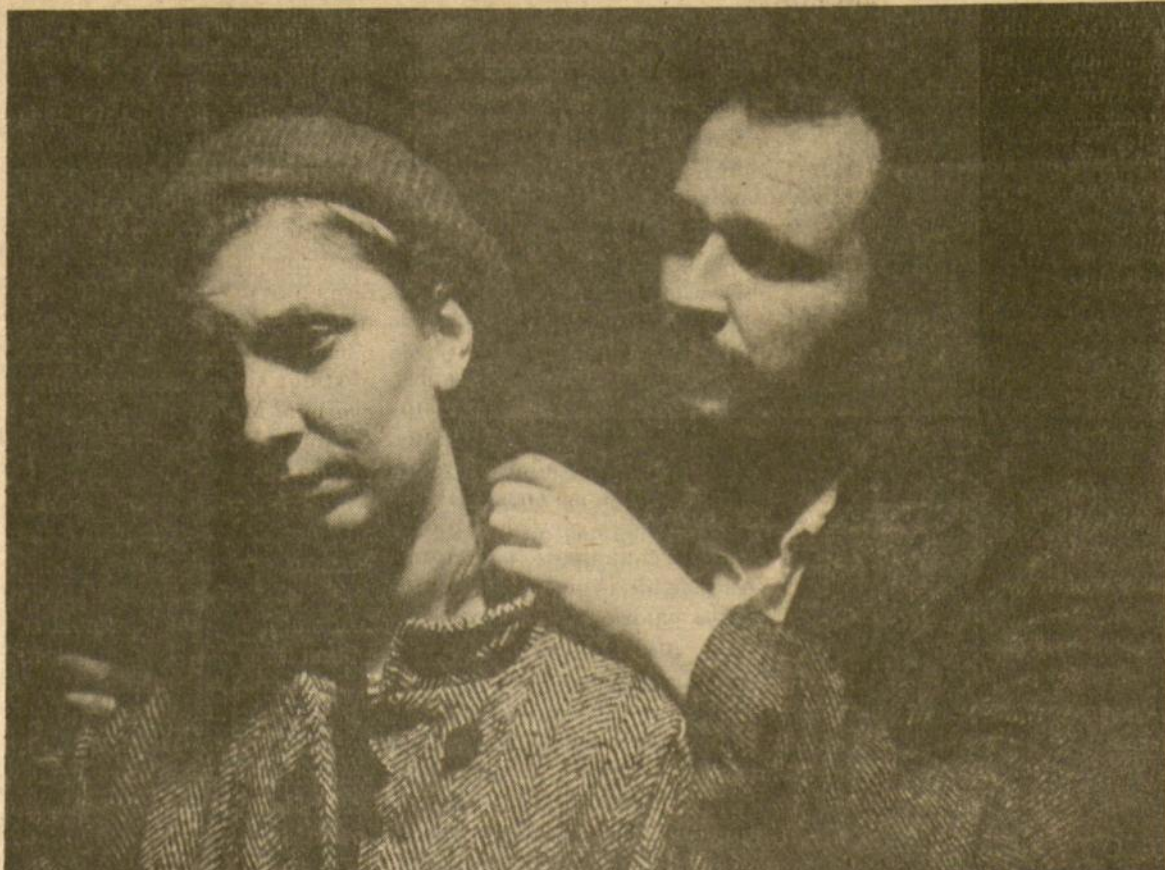
Ir norėdamas negaliu atminti jokio konflikto su juo, aiškinantis ar vaidmenis, ar mizanscenas, ar potekstes. Savo požūrių pasakymų tiesiai ir aiškiai į akis, bet be iššūkio, be noro kaprizingai prieštarauti ir taip neva ginti savo nepriklausomybę, kaip kad kartais mėgsta aktoriai. Drauge jis buvo darbštus, reiklus sau, išradingas. Kaip Kelečius, Juodka, Lemešytė, Nivinskaitė ir gal keli kiti, jis buvo laimėjimas mūsų vargstančiam išveivijoj scenai, bet nuostolis Lietuvai. Nes tikiu, kad jei ne tos nelemtos pražūtingos

sąlygos tėvynėje, privertusios iš jos trauktis, Algimantas ir kiti būtų skaidriai ir ilgai spindėję Lietuvos teatrų scenose. Deja, tik jo pelenai grįš gimtojo žemėn. Gal kai kam jie primins Čelio — dabar jau amžinai jauną.

Arts Club Theatre stato Škėmos drama New Yorke

Praejusį ketvirtadienį, spalio 27 dieną, Aušros Vartų parapijos patalpose, 570 Broome Street (Varick gatvės kampas), New Yorke, prasidėjo pabaltiečių aktorių kolektyvo Arts Club Theatre šį rudenį statomos Antano Skėmos pjesės „Pabudimas“ spektakliui, kurie čia vyks iki lapkričio 19 dienos. Vaidinimą režisuoja Arts Club Theatre trupės pradininkė estė Linda Pakri, jame vaidina: Arūnas Čiuberkis, Neale Harper, Mike Jankowitz, Julia Nasvytis ir Paul Taylor Robertson. Dėl informacijų ir rezervacijų galima skambinti: (212)-673-5636. Pirmasis „Pabudimo“ spektaklis įvyko spalio 23 dieną Hartforde, Roberts Theatre, kur trupė pakvietė Estonian-Latvian-Lithuanian Alliance of Connecticut.

Antano Skėmos (1911-1961) pjesė „Pabudimas“, naujai išversta į anglų kalbą, vaizduoja Lietuvos ypatingą padėtį ankstyvaisiais pokario metais — tautos agoniją komunistinėse replėse. Veikėjų pergyvenama psichologinė ir moralinė drama čia tampa sukrečiančiu reginiu, kokias pasekmes politinis brutalumas turi žmoniškų santykių plotmėje.

Julija Nasvytytė ir Arūnas Čiuberkis scenoje iš Arts Club Theatre „Pabudimo“ pastatymo.

AŠ DURŲ NEATIDARYSIU

Užuojautos namai muziejuose, amfiteatruose, žaidimų aikštėse, vaikų vežimėliuose, knygynų lentynose, herojų burnose, Mozarto Requiem...

Neateik, neateik, aš durų neatidarysiu, — dar neatėjo valanda, — išdile stalčiai, neperskaityti, neparašyti laiška, laikraščiai, neapmokėtos sąskaitos, baltoje skepetaitėje nutrukę rožančiaus karolėliai, kryželiai, sulūžusių akinų juoda akis — — —

Neateik, neateik, aš durų neatidarysiu, dar neatėjo valanda, išstuštėjusiame kieme, paukščių maudyklėje purvinas vanduo, klykia juodvarniai, basi našlaičiai, užuojautos namų augininiai — — —

... ir aš nenoriu matyt triumfuojančią meistro mirties.

Algimantas Mackus

O AŠ NORIU MATYTI

O aš noriu matyt, ką padarė laikas iš kūno, plaučių, protingų antakių, mėlynų akių, žymės kaktoje, teisybę kalbančių lūpų — — —

O aš noriu matyt, ką padarė laikas iš rankų, iš pirštų, kurie niekada neskaičiavo naudos, — iš rankų, nedrąsiai grojančių smuiku, nesulaukusiu paglostyti Danutės galvą Mikičiuose, prie sudėgintų vartų — — —

Įspūdinga Vytauto Valiaus meno paroda

SAULĖ JAUTOKAITĖ

Vėl turėjome progą susipažinti su dar vienu menininku iš Lietuvos, kada šių metų spalio 14, 15 ir 16 d. Chicago Jaunimo centro Čiurlionio galerijoje vyko dailininko Vytauto Valiaus meno darbų paroda. Meno mėgėjams Valiaus pavardė gerai žinoma. Šioje Atlanto pusėje turėjome garsumą grafiką Telesforą Valių (1914-1977), gyvenusį Kanadoje. Praėjusios parodos Valius buvo Vytautas, Telesforo sūnėnas. Kaip Tarabildų šeima, taip ir Valių yra gausi menininkais. Lietuvoje dar yra Vytauto žmona Sigutė — grafikė, jų duktė Eglė — vitražistė, sūnus Saulius — grafikas ir jo žmona Diana — grafikė.

Dail. Vytautas yra vyriausias iš gyvųjų Valių menininkų. Jis gimė 1930 m. Telsiuose. Studijavo grafiką Vilniaus dailės institute, vėliau ten pat dėstė grafiką ir kompoziciją. Iliustravo knygas, kūrė estampų ciklus, piešė sieninės tapybos darbus. Dalyvavo daugelyje parodų. Nors Lietuvoje Valius daugiausia kūrė grafiškos technikos srityje, bet kartu kūrė ir tapybos darbus. Šiai parodai jis nutapė nemažai skaičių akrilikos darbų. Matėme tik kelis darbus iš grafiškos srities. Parodoje buvo po kelis kūrinius iš ciklų „Medžiai prisimena“, „Vilniaus architektūra“, „M. K. Čiurlioniui atminti“. Likusią parodos dalį, apie trisdešimtį paveikslų, sudarė vėliausiaji tapyba.

Kiek prieš tai vykusios dailininkės Vijos Tarabildienės parodos vedamoji tema buvo Vilniaus

Per dailininko Vytauto Valiaus parodos atidarymą Čiurlionio galerijoje spalio 14 dieną: (sėdi) Vytautas Valius, Vanda Balukienė, Vytautas Jurevičius, supažindinęs dalyvius su Lietuvos gobelenų menu, (stovi, iš kairės) Čiurlionio galerijos direktorius Vincas Lukas, Algis Patrius, Vanda Alekšienė ir Regina Jautokaitė. Nuotrauka Jono Tamuličia

architektūriniai paminklai, tiek Valiaus parodos pagrindinis motyvas buvo Rūpintojėlis. Cikle, pavadintame „Lietuvių liaudies motyvais“, su keliomis išimtimis, dailininkas vaizduoja liaudies meno religinius simbolius, išlikusius pakelių kryžiuose ir medžio raižiniuose. Ši liaudies simbolika yra fragmentinė, paveikslė nematome pilno stovinio kryžiaus, matome jo atskiras dalis. Priekyje dominuoja išdidintas veidas, o

fone stiebo dalis. Sugrąžintus lietuvių liaudies skulptūros elementus bei įvaizdžius autorius transformuoja sava stambia išraiška. Nors formos lieka supaprastintos, veidai yra stilizuoti, vienas į kitą panašūs, tačiau jie, perėję per dailininko kūrybinę prizmą, pasiekia, įgauna gilius mistinius bruožus. Nesvarbu, kaip paveikslas yra pavadintas, kiekviename egzistuoja rymojimo pozicija Rūpintojėlio veidas. Pvz., kūrinyje „Pa-

minklai“, rodos, matome lyg akmenines skeveldras, lyg medžio gabalus, bet greitai pastebime keliuose gabaluose Rūpintojėlio atvaizdą.

Dail. Valiaus linija yra drąsi, tvirta, stora, tiesi. Jo dažų potėpių yra plataus užmojo. Kompozicijų formos yra stambios, bet smulkmenų. Daugelyje kūrinių dominuoja viena spalva, su subtiliais tonų ir pastūnyto deriniais. Negausi spalvų skalė prisi-

minklai“, rodos, matome lyg akmenines skeveldras, lyg medžio gabalus, bet greitai pastebime keliuose gabaluose Rūpintojėlio atvaizdą.

Dail. Valiaus linija yra drąsi, tvirta, stora, tiesi. Jo dažų potėpių yra plataus užmojo. Kompozicijų formos yra stambios, bet smulkmenų. Daugelyje kūrinių dominuoja viena spalva, su subtiliais tonų ir pastūnyto deriniais. Negausi spalvų skalė prisi-

minklai“, rodos, matome lyg akmenines skeveldras, lyg medžio gabalus, bet greitai pastebime keliuose gabaluose Rūpintojėlio atvaizdą.

Nuomonės ir pastabos

Konrado Valenrodo dvasia ir kelias

Vardas vokiškas buvo, siela lietuviška liko. Liko skausmas giminei, o neapykanta priešui.

Adomas Mickevičius iš „Konrado Valenrodo“

Dr. Juozas Meškauskas straipsnis „Dr. Pranas Germant-Šeškauskas prisimenant“ (*Draugas*, 1988.9.17) nukėlė mane į toli nubėgusias dienas ir priminė mano lietuvių kalbos ir literatūros mokytoją Praną Meškauską. Tai buvo Alytaus gimnazijoje. Ėjome tada Adomo Mickevičiaus kūrė. Ir niekad neužmirštu vienos mokytojo Prano Meškauskos pamokos. Ateina jis į klasę ir kalba apie „Konradą Valenrodą“. Ir kalba kitaip negu visada — gyviau ir su entuziazmu. Ir jis pats atrodo kitoks — jo veidas nušvites ir sudvasėjęs, akys spinduliuojančios.

Ir kai dabar skaitau dr. Juozo Meškauskos straipsnyje, kad Pranas Germantas-Meškauskas, studijuodamas Vokietijoje, ėmė žavėtis nacionalsocializmu, kad ir Švietimo ministerija, žinodama jo palankumą vokiečiams, neskyrė jo į Klaipėdą, didžiai nustembu. Ir niekaip negaliu tikėti, kad tai būtų tas pats mokytojas Pranas Meškauskas, kurį išstisus mokslo metus šešias dienas per savaitę matydavau klasėje — labai rimtą, giliai mąstantį, humanišką, mylintį ir gerbiantį mokinius.

Tat ir neabejoju, kad visas tas Prano Germanto-Meškauskos žavėjimasis vokiečiais, apie kurį kalba savo straipsnyje dr. Juozas Meškauskas, tebuvo iš tikrųjų žavėjimasis Konradu Valenrodu, kurio keliu, Juozas Brazaičio teigimu, Germantas, dengdamasis nacizmo skraiste, ir ėjo — būdamas švietimo tarėjas, herojiškai

gynė lietuvių studentų ir moksleivių reikalus iki pasiaukojimo ir mirties kacetė.

O ir kuo gi iš tikrųjų nacional-socializmas galėjo žavėti Germantą, kurio dvasia jis, studijuodamas Vokietijoje, galėjo gerai pajusti, o kai ką ir matyti pamatyti? Aš pats, 1937 metais vykdamas į Prancūziją, stabtelėjau ir Berlyne. Ir mačiau — milžiniškas plakatas, o jame žydas ir velnias. Ir irrašas didelėmis raidėmis: „Wer kennt den Juden, kennt den Teufel“ — „Kas pažįsta žydą, tas pažįsta ir velnią“.

Negalėjo Germantas nieko negirdėti nei apie nacių siautimą Klaipėdoje, nei apie gresinimą visam pasauliui. O ką ir bekalbėti apie kelių šimtų metų mūsų tautos santykius su vokiečiais, kurie su tokiu entuziazmu krikštijo lietuvius krauju ir ugnimi. Nereikia pagaliau nei istorijos. Užtenka teperskaityti „Konradą Valenrodą“, ir bet koks žavėjimasis vokiečiais bematant gali išnykti.

Vokiečiai, „Vaidilos apsakymo“ žodžiais, užmuša žmoną, kūdikius pagrobia ir išmoko juos paleisti ietį į savo tėvą. Tai paties Konrado Valenrodo atvejis, kuris prisipažįsta: „Gal ir aš pats būčiau tėva, brolius gal būčiau žudes, jeigu ne vaidila.“

Nebuvo Germantas, kaip tai teigia dr. Juozas Meškauskas, dvilypė asmenybė: „Viena — jis buvo indoktrinuoatas ir nuteiktas nacionalsocialistiškai ir daugiau ar mažiau provokiškai, kita vertus — jis buvo lietuvis patriotas.“ Ne, jis buvo lietuvis patriotas visą savo gyvenimą. Patriotas Konrado Valenrodo dvasios, kurio — taip sakosi jis pats — vokiškas tebuvo vardas, o siela lietuviška. Ir ėjo Germantas Konrado Valenrodo keliu — įgyti

vokiečių pasitikėjimą ir padėti savo tautai daugiau negu dramatiško jos istorijos kelio momentu — ligi visiško savęs išsižadėjimo ginti nuo nacių studentus ir moksleivius.

Gynė Germantas mokinius ir anksčiau — būdamas mokytoju Alytaus gimnazijoje. Nusikalto — susitarėme trise ir išleisdome satyros laikraštėlį, Jame gerokai patraukėme per dantį išdidų, žiaurų ir mokinių nemėgtą inspektorių. Jis ir užėjo labiausiai. Ir reikalavo už tokį, jo žodžiais, mokytojo vardo maišymą su purvais mus visus tris pašalinti iš mokyklos. Tačiau Mokytojų tarybos posėdyje mokytojas Pranas Meškauskas mus labai nuoširdžiai gynė. Ir apgynė — nė vienas nenukentėjome.

Gynė jis Alytaus gimnazijos mokinius ir vėliau — jau būdamas švietimo tarėju. Atvažiuoja jis vizituoti Alytaus gimnazijos, pasakojo tuo metu buvęs jos direktorius Stasys Barzdukas. Ateina į mokytojų kambarį, paima vienos klasės žurnalą, atsiverčia ir žiūri — vieno matematikos mokytojo „pristatytą“ vienetuką. Germantas nustemba ir sako: „O kas čia? Telegrafo stulpai?“ Ir liepia tuos „telegrafo stulpus“ nugriauti.

Toks buvo dr. Pranas Germantas-Meškauskas, būdamas mokytoju Alytaus gimnazijoje, toks būdamas švietimo tarėju, toks ir ji „sužavėjusių“ nacių sukurtoje pragare — kacetė, kur žmogui išlikti buvo nelengva, kur, Viktor Frankl knygos *Man's Search for Meaning* (Žmogaus ieškojimas prasmės) teigimu, vieni elgėsi kaip kiaules, kiti kaip šventieji.

Pranas ėjo antrųjų kelio kryptimi. Jis, nežiūrėdamas savęs, gelbėjo kitus. „Jeigu mes kiti išlikome gyvi,“ — savo straipsnyje dr. Juozas Meškauskas cituoja kun. Stasį Ylą, — „ir dar pajėgūs pakelti tolimesnius sunkumus, tai didele dalimi yra mūsų grupės vadovo dr. Germanto nuopelnas.“

V. Kavaliūnas

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)
vardu. Teisingai todėl PLB pirmininkas Vytautas Bieliauskas, kalbėdamas Sąjūdžio suvažiavime Vilniuje, priminė, kad išėiviją lietuvių irgi yra stalinizmo aukos.

Jeigu, iš vienos pusės, turime primygtinai pabrėžti tiesą apie tikrąją mūsų egzodo priežastį ir neleisti, kad būtų užglostyta siaubinga mūsų patirtis — sugriautų gyvenimų, sužalotų sielų, nebeatitaisomos netekties, tai iš kitos pusės privalome žvelgti jau ir šios dienos akimis — ir matyti išėiviją kaip tautai palaima, nors mūsų atveju ir labai brangia kaina apmokėta. Išėiviją dabar tinkamiausia būtų suprasti kaip natūralią būseną, kaip dar vieną lietuviško buvimo pasaulyje formą.

Išėivija yra kiekvienos tautos langas į pasaulį, nes išėiviai praskina kelią savo tautos žmonių kūrybai kitų kraštų kultūrinėse sferose, išėiviai nuolat reikalauja savo gyvenamų kraštų dėmesio jų tautos gyvybinėms politinėms problemoms. Išėivija Jungtinėse Amerikos Valstybėse istoriškai ir tradiciškai yra nuniokotos, bet atsikurti pasiryžusios tėvų šalies medžiaginis ir politinis užnagris. Kaip Sąjūdžio suvažiavimas ir veikla sąmoningai tiesia saitus į Jono Basanavičiaus laiką, taip ir mums čia tenka dabar perimti skraistę iš ankstesnės mūsų išėivijos Amerikoje, visom savo išgalėm kritiškiu momentu tarnavusios Lietuvai.

Galbūt tik dabar iš tikrųjų pajusime, kad mūsų prisirišimas, mūsų ištikimybė ir meilė Lietuvai bus išbandoma. Galbūt turėsime progą sužinoti, ko mes verti po pusės šimtmečio, kai bus reikalaujama iš mūsų išradingu pagalbos priemonių ir ne progino, bet visom jėgom sukaupto dėmesio tėvynės rūpestiams ir tiek piniginių išteklių, kiek tik mes būsim pasiruošę atiduoti. Bet šitas iššūkis taipgi ateina kaip proga išėivijai nusiisukti nuo vieno jos

deda prie kūrinio išryškinto švarumo, ramumo ir kilnumo išpūdžio. Bet, kur reikia, autorius nevensia ir grynojo spektro spalvų — raudonos, mėlynos, žaltos. Panaudodamas stiprių kontrastų spalvas ir jas vieną nuo kitos atibodamas stora juoda linija, puikiai išgauna dramatinės nuotaikas. Kūrinio stambios formos paveikslui suteikia savotiškai skulptūrinio, o kartais vitražinio meno bruožus. Sodrių spalvų, turtinga kūrinio faktūra primena viduramžių meną.

Dail. Valius, savitu kūrybiniu braižu stilizuodamas lietuvių liaudies religinius įvaizdžius, nepraranda, bet, priešingai, dar labiau išryškina asmeniškų veikėjų dvasinius išgyvenimus. Kūrinyje „Pieta“ stipriai jaučiamas Motinos gilus skausmas, matant mirštantį savo Sūnų ant kelių.

Pro šią dail. Valiaus meno kūrinų parodą nebuvo galima pasukbomis praeiti. Prie jos reikėjo sustoti, įsižiūrėti, susimąstyti. Reikėjo pasidžiaugti, kaip dailininkas, laisvai valdydamas technines priemones, meistriškai išreiškė savo vizijas formų ir spalvų junginyje. Iš pirmo žvilgsnio Valiaus kūryba užmena Georges Rouault meną, bet jis skiriasi nuo prancūzo menininko gruboko ekspresionizmo savo išdailintu, turtingu, sofistikuotu ir elegantišku stiliumi.

Rodos, parodos kūriniai su vis besikartojančia tema turėtų būti monotoniški. Bet taip nėra. Šie ekspresyviūs, didelės apimties, virtuoziški kūriniai kalba kiekvienas savaip, kiekvienas kitaip. Sunku buvo skirtis su svečio iš Lietuvos Vytauto Valiaus meno kūrinų paroda, nes ji buvo nepakartojamai išskirtinė ir atmintina iš daugelio, per daug metų matytų meno parodų šioje galerijoje.

megiamiausių, bet neproduktyviausių užsiėimimų — savo juosmens kontempliavimo; gal dabar galėsime ramiausiai nustoti agonizuoti apie save pačius — kaip mes nustaume, kaip mes smunkame, kaip po dešimt metų (nuolat vis pastumiamą dar vieną dešimtmetį) priekį) čia nieko neliks. Gal dings paklausa šitam narciziniam ir save įsisiurbimui, kai būsime išgirdę kvietimą ir įžiūrėję progą save laikyti ir elgtis lygiateisiškai lietuviams ir savo pasiruošimui būti tautos reikalų dispozicijoje, savo darbais ir ištekliais įrodysime, kad tokie esame. Tada būsime buvę naudingi ir šių dienų Lietuvai.

(a. a. ll.)

Mūsų dienų įvykiai Lietuvoje — veidrodis ateičiai?

(Atkelta iš 2 psl.)

taniškai disidentų remiami, ir kas disidentų organizuojama buvo palaikoma Sąjūdžio žmonių. Ir ypač tas pasireiškė per tą rugpjūčio mėnesį prieš tą 200,000 žmonių demonstraciją paskelbtą bado streiką Gedimino aikštėje. Ten spontaniškai Sąjūdžio dalyviai atėjo palaikyti Ciziko ir Andreikos, parodyti savo solidarumą ir kartu reikalauti laisvės užsilikusiems, Pilyo Naručio žodžiais, politiniams kaliniams, kaip Iešmantui, Petkui ir kitiems. Ne tik eiliniai Sąjūdžio nariai identifikavosi su disidentų reikalavimais, bet ir vienas iš vadovaujančių žmonių — Kazys Saja savo kalboje palaikė tuos badaujančius ir pareikalavo, kad kalinius paleistų. Maža to, Sąjūdis pasiuntė pas badaujančius savo juridinį patarėją advokatą Bartusevičių ir susitarė su jais, kad Sąjūdis perims tą reikalavimą, juridškai suformuluos, ir kad jie dabar gali baigti bado streiką. Žinoma, ten buvo nesutarimų tarp badaujančių žmonių, bet dabar disidentų reikalavimas pasidarė Sąjūdžio reikalavimas. Jie sutampa vis labiau ir labiau. Valdžios tikslas juos išskirstyti ir leisti masei identifikuotis su oficialiai toleruotina ir kontroliuojama vadovybe nevyksta. Sąjūdis išėina iš valdžios numatytų ir nustatytų jam ribų, ir tai labai svarbus ir teigiamas ženklas.

Naujas Lietuvos Katalikų Bažnyčios vaidmuo
Ir paskutinis dalykas, kurį norėčiau pasakyti, liečia Lietuvos Katalikų Bažnyčią. Vyskupo Povilonio laikais jinai neturėjo kaippo institucija didelės reikšmės. Žinome, kad Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika ir kiti katalikų atlikti labai šaunūs ir drąšūs darbai niekad nebuvo palaikomi pačios Bažnyčios vadovybės, kuri nuo to atsiribodavo ir net neprieštaravo, kada ir valdžia apkaltingai vadinaus ekstremistus kunigus visais tais dalykais, kurie buvo daromi liaudies laisvės kovos vardu. O dabar atrodo, kad su vyskupu Sladkevičiaus paskyrimu kardinolu, ta epocha, kada Bažnyčia nuolankiai lankstėsi valdžiai ir dalyvavo visokiose jos taikos derymų iniciatyvose, atėjo prie galo. Ir čia yra didžiulis įvykis Lietuvoje dabartinėje istorijoje. Vyskupas Sladkevičius buvo pakeltas popiežiaus į kardinolus, ir mes

jau matome rezultata: disidentas Robertas Grigas buvo įšventintas į kunigus. Čia yra didžiulis įvykis: Bažnyčia solidarizavosi su disidentu, kuris pogrindyje studijavo teologiją, išlaikė egzaminus, neįstodamas į seminariją. Niekada dar to nebuvo, kad tokį studentą saviveiklininką Bažnyčios hierarchija patvirtintų kunigyste, nes nenorėjo nervuoti valdžios. Šiandieną mes matome pirmą kartą, kad mūsų kardinolas įšventina disidentą, kuris oficialiai nestudijavo Kauno kunigų seminarijoje ir mes turime pirmą disidentą kunigą. Ir mes taip pat žinom, kad kardinolas leido kunigui Kastyčiui Matulioniui ir kunigui Robertui Grigui ateiti į Gedimino aikštę ir aukoti mišias prie tų badaujančių žmonių. Visiškai oficialiai Bažnyčia jungiasi į bendrą kovą. Ir Bažnyčia yra vienintelė institucija, kuri turi pakankamai autoriteto, kad ir save reabilituoti ir tai kovai priduoūt visuotinę reikšmę.

Nebijokime ir nesistenkime visur matyti tos klatingos Maskvos rankos. Maskva negali manipuliuoti milijonais žmonių. Maskva negali manipuliuoti kardinolu Sladkevičiumi. Maskva net negali manipuliuoti buvusiu sribu Vytautu Petkevičiumi, nes jam bus gėda. Tuos visus žmones aš pažįstu, ir turiu prisipažinti, kad Algis Čekuolis, apie kurį čia anksčiau diskutijose buvo daug kalbėta, yra mano vaikystės draugas. Kartais pirminio idealizmo paskatinti kai kurie lietuviai nuėjo komunistams tarnauti, bet kai yra masinis judėjimas, prie kurio jungiasi Bažnyčia, tai visi tie žmonės, kurie ir susitepę savo bendradarbiavimu su valdžia, bet ne taip viešai, kaip kai kurie korikai ir budeliai, bėgs nuo savo praeities, bėgs susijungti su tauta, o ne atvirksčiai. Kažin, ar jie norės bėgti į Maskvą. Turėkim daugiau pasitikėjimo, duokim daugiau kredito savo tautiečiams. Ačiū jums labai.

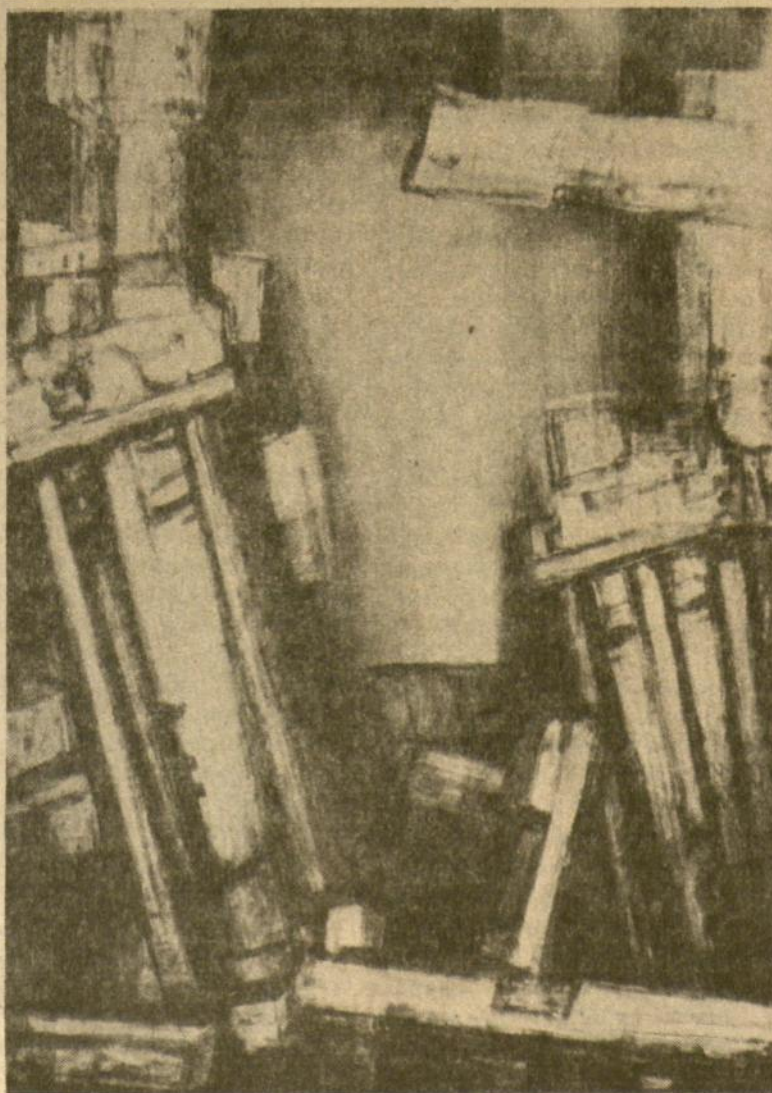
Chicago teatrose

Bellini opera „La Sonnambula“

Opera yra turtingiausia scenos meno apraiška. Čia skamba arijų solo, duetai, choras, simfoninė muzika, patrauklūs plastiški baleto šokiai, sujungta viskas su vaidyba. Chicago turi vieną iš stipriausių šio krašto operų — Lyric Opera ir negalima jos sezonui paleisti negirdomis. Šiam sezonui kaip tik parinktos tokios skambios, klasiškos operos ir jos lietuviui labai mielos. Šio rudens ir žiemos programoje turime *Traviata* (Verdi), *Tannhaeuser* (Wagner), *Falstaff* (Verdi), *Salome* (Strauss), *Aida* (Verdi), *Tancredi* (Rossini), *Don Giovanni* (Mozart). Nors bilietai siekia nuo 11.25 iki 74.50 dolerių, beveik visi spektakliai jau išparduoti. Sezonas tęsis iki vasario 4 dienos ir dar galima daug ką pamatyti.

Teko stebėti labai skambią Bellini operą „La Sonnambula“. Pavadinimas iš to, jog vaizduojama viena per miegą bevaikštantanti ir išsipasakojanti mergina. Kompozitorius Vincenzo Bellini gimė Sicilijoje 1801 m., miręs Paryžiuje 1835 m., vargonininko sūnus, buvo Haydno, Mozarto, Pergolesi mokynas, sukūręs nemažai religines muzikas. Dviejų aktų opera „La Sonnambula“, sukurta pagal Felice Romani libretą, pirmą kartą buvo pastatyta Milane 1831 m. Vaizduojami įvykiai Šveicarijoje. Matomi pasiruošimai vedyboms, romantiški meilės susikryžaviimai ir iš to kylančios komplikacijos. Stebėtoja ypač pagauna švelni, sklandi, skambi muzika, patrauklios melodijos.

Juoz. Pr.

Vytautas Valius Iš ciklo „Lietuvių liaudies meno motyvais“.

Paminklai (Akrilis, popierius)